

Yearbook 2024 International Labour Movement

Évkönyv 2024 A nemzetközi munkásmozgalom történetéből

L. évfolyam

**LENIN ♦ TANULMÁNYOK ♦ ESEMÉNYEK, ÉVFORDULÓK
DOKUMENTUMOK ♦ ÉLETRAJZOK ♦ KÖNYVISMERTETÉSEK
BESZÁMOLÓK ♦ MUNKÁSKULTÚRA
INTERNATIONAL SUPPLEMENT**

JUBILEUMI KÖTETÜNK MUNKATÁRSAI

Antal Gábor,
Balogh András,
Beauvillain, Nicolas,
Beinart, Peter,
Dalos Rimma,
Damjé, Vagyim Valerjevics,
Fischer Ferenc,
Garadnai Zoltán,
Hajdu Tibor,

Háda Béla,
Horváth Jenő,
J. Nagy László,
Krajcsi Sándor,
Kupi László,
Losoncz Márk,
Majoros István,
Pankovits József,
Percze Máté,

Poór Péter,
Ránki Péter,
Romsics Gergely,
Stempler Ádám,
Székely Gábor,
Szilágyi Ágnes Judit,
Vörös István,
Zalai Anita,
Zámberi Jonatán

Magyar Lajos Alapítvány

A nemzetközi munkásmozgalom történetéből

Évkönyv • 2024
L. évfolyam

Magyar Lajos Alapítvány
2024

Alapító szerkesztők: JEMNITZ JÁNOS és HARSÁNYI IVÁN

Szerkesztőségi bizottság:

Bebesi György
Csunderlik Péter
Ferwagner Péter Ákos
Horváth Jenő
Juhász József
J. Nagy László
Krajcsi Sándor Roland – olvasószerkesztő
Pál István
Pankovits József
Poór Péter – olvasószerkesztő
Székely Gábor – szerkesztő
Szilágyi Ágnes Judit – szerkesztő

Levelezés: labour.yearbook2@gmail.com

A kötet megjelenését támogatta az ELTE BTK Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszéke, a Munkásmozgalom-történészek Nemzetközi Egyesülete (ITH–Linz, Ausztria), a Károlyi Mihály Társaság, a Politikatörténeti Alapítvány és a Magyarországi Vas- és Fémmunkások Központi Szövetsége.

This volume was supported by Eötvös Loránd University Faculty of Humanities Department of Modern and Contemporary World History, International Tagung der Historiker der Arbeiterbewegung (ITH–Linz, Austria), Foundation Mihály Károlyi, The Foundation of Political History and Central Association of Iron- and Metalworkers' Union of Hungary.

Az Évkönyv

**2004., 2005., 2006., 2007., 2008., 2009., 2010., 2011., 2012., 2013., 2014., 2015., 2016.,
2017., 2018., 2019., 2020., 2021. és 2022., 2023., 2024
számának teljes szövege olvasható**

**You can find the whole text of Yearbooks 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010,
2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024**

<http://yearbook2.hu> (<http://yearbook2.atw.hu>)

ISSN 0 133476 X

© Székely Gábor

Nyomás: Robinco KFT.

F. v.: Kecskeméty Péter

Az Évkönyv nemzetközi tanácsadó testülete:

Agosti, Aldo (Torino)

Avineri, Shlomo (Jeruzsálem)

Buschak, Willy (Brüsszel)

Callesen, Gerd (Bécs)

Chakravarti, Sudeshna (Calcutta)

Degen, Bernhard (Basel)

Elorza, Antonio (Madrid)

Fülberth, Georg (Marburg)

Garscha, Winfried (Bécs)

Gianni, Emilio (Genova)

Grass, Martin (Stockholm)

Jazborovszkaja, Inessza (Moszkva)

Halstead, John (Sheffield)

Hudson, Kate (London)

Kessler, Mario (Potsdam)

Kircheisen, Inge (Halle/Saale)

King, Francis (Norfolk, Anglia)

Kolomijec, Vjacseszlav (Moszkva)

Konrad, Helmut (Graz)

Maderthaner, Wolfgang (Bécs)

Morgan, Kevin (Manchester)

Panaccione, Andrea (Milano)

Parsons, Steve (Sonderborg, Dánia)

Pelz, William, A. (Chicago)

Rojahn, Jürgen (Amszterdam)

Schwarzmantel, John (Leeds)

Schneider, Michael – Bonn, Friedrich

Ebert Stiftung

Schrevel, Margret – Amszterdam,

Internationaal Instituut voor

Sociale Geschiedenis

Studer, Brigitte (Lausanne)

Sumrikova, Ljudmila

(Dnyepetrovcszk)

Sylvers, Malcolm (Velece)

Vuilleumier, Marc (Genf)

Weill, Claudie (Párizs)

Young, James D. (Stirling)

TARTALOM

LENIN

<i>Székely Gábor</i> Vlagyimir Iljics Uljanov – Lenin	11
<i>Lev Trockij</i> Az epigonok összeesküvése	21
<i>Moshé Lewin</i> Lenin utolsó harca (Részlet).....	27
Interjú Vagyim Damjéval a Szovjetunióról.....	31

TANULMÁNYOK

<i>Majoros István</i> Francia sajtó – szocialista lapok az első világháború előtti évtizedekben	46
<i>Percze Máté</i> A jom kippuri háború regionális és globális hatásai.....	56
<i>Garadnai Zoltán</i> Küzdelem a gyarmati múlt örökségével?	73
<i>Poór Péter</i> Bimbózó anarchoszindikalizmus Ázsia csendes-óceáni régiójában a 20. század első harmadában.....	89

ESEMÉNYEK, ÉVFORDULÓK

<i>Háda Béla</i> Dél-Ázsia a nagyhatalmi érdekek kereszttüzében.....	106
<i>Stempler Ádám</i> Baloldali politikai mozgalmak Brit Malájföldön a japán megszállástól a Malájföldi Föderációig	119

Balogh András

- A palesztin–izraeli háború néhány közel-keleti vonatkozása, különös tekintettel a zsidó történelmi szerepvállalásra..... 138

DOKUMENTUMOK

- Kis Aladár hagyatékából..... 145
 Olaszország és az Egyesült Államok 151
 A német forradalom 155

ÉLETRAJZOK*Pankovits József*

- Armando Cossutta (1926–2015) 158

J. Nagy László

- Szadek Hadzszeresz (Sadek Hadjeres), 1928–2022..... 162

Székely Gábor

- Franz Koritschner (1892–1941)..... 171

Zalai Anita

- Clara Campoamor (Madrid, 1888 – Lausanne, 1972) 175

Székely Gábor

- Lozovszkij, Szolomon Abramovics (1878–1952)..... 182

Pankovits József

- Pietro Ingrao (1915–2015) 185

Romsics Gergely

- A tanácskommunista alternatíva: Karl Korsch (1886–1961) 189

KÖNYVISMERTETÉSEK*Vörös István*

- Az igen lezüllesztése 197

Dalos Rimma

- Bruno Groppo: Az Olasz Kommunista Párt és történetírói..... 204

Hajdu Tibor

- Az orosz forradalom Kerenszkij szemével..... 207

<i>Losoncz Márk – Poór Péter</i>	
Fordítói előszó	214

BESZÁMOLÓK

<i>Kupi László</i>	
Baloldali Fesztivál 2023	222
<i>Zámbori Jonatán</i>	
ELTE-s kutatók az Allende 50 konferencián	236
<i>Fischer Ferenc</i>	
Chile vonzása (1973–2023): egy magyar történész szemszögéből	238
<i>Ránki Péter</i>	
Tornasor és öldöklő hangyák.....	242

MUNKÁSKULTÚRA

<i>Horváth Jenő</i>	
Giuseppe Pellizzáról és <i>A Negyedik Rend</i> című nagyvásznról	245
<i>Nicolas Beauvillain</i>	
Színház a munkásosztálynak.....	250

INTERNATIONAL SUPPLEMENT

Friedrich Martin von Bodenstedt	
(22 April 1819 – 19 April 1892)	256
<i>V. I. Lenin</i>	
Letter to the Congress	259
<i>Peter Beinart</i>	
Imagine if Another Bernie Sanders Challenges Joe Biden.....	265

KÖTETÜNK MUNKATÁRSAI

CONTENTS

<i>Gábor Székely:</i>	
Vladimir Ilyich Ulyanov – Lenin	11
<i>Leon Trotsky:</i>	
The conspiracy of the epigones	21
<i>Moshe Lewin:</i>	
Lenin's last fight (Extract)	27
Interview with Vadim Damier on the Soviet Union (Partial)	31

STUDIES

<i>István Majoros:</i>	
French press – socialist newspapers in the decades before the first world war	46
<i>Máté Percze:</i>	
The regional and global effects of the Yom Kippur War	56
<i>Zoltán Garadnai:</i>	
Struggle with the heritage of the colonial past? France's relations with Marroco, Algeria and Tunisia	73
<i>Péter Poór:</i>	
Burgeoning anarcho-syndicalism in Asia-Pacific Region in the first third of the 20th century	89

EVENTS, ANNIVERSARIES

<i>Béla Háda:</i>	
South-Asia in the crossfire of the world powers' concerns	106
<i>Ádám Stempler:</i>	
Leftist political movements in British Malaya from the Japanese occupation to the Malayan Federation	119

<i>András Balogh:</i> Some aspects of the Palestine-Israel war in the Middle East, with a special focus on the Jewish historical role	138
---	-----

DOCUMENTS

From the legacy of Aladár Kis	145
-------------------------------------	-----

BIOGRAPHIES

<i>József Pankovits:</i> Armando Cossutta (1926–2015).....	158
<i>László J. Nagy:</i> Sadek Hadjeres, 1928–2022	162
<i>Gábor Székely:</i> Franz Koritschoner (1892–1941)	171
<i>Anita Zalai:</i> Clara Campoamor (Madrid, 1888 – Lausanne, 1972)	175
<i>Gábor Székely:</i> Lozovsky, Solomon Abramovich (1878–1952)	182
<i>József Pankovits:</i> Pietro Ingrao (1915–2015)	185
<i>Gergely Romsics:</i> The council communist alternative: Karl Korsch (1886–1961)	189

BOOK REVIEWS

<i>István Vörös:</i> The deprivation of yes	197
<i>Rimma Dalos:</i> Bruno Groppo: The Italian Communist Party and its historians	204
<i>Tibor Hajdu:</i> The Russian revolution in the eyes of Kerensky	207
<i>Márk Losoncz – Péter Poór:</i> Translators' foreword	214

REPORTS*László Kupi:*

Left Festival 2023	222
--------------------------	-----

Jonatán Zámboiri:

Researchers of ELTE on the Allende 50 Conference	236
--	-----

Ferenc Fischer:

The attraction of Chile (1973–2023): from the view point of a Hungarian historian	238
--	-----

Péter Ránki:

Gymnastics line and killer ants. Conference on poverty and the rule of money	242
---	-----

WORKERS' CULTURE*Jenő Horváth:*

About Giuseppe Pellizza and his big screen <i>The Fourth Estate</i>	245
---	-----

Nicolas Beauvillain:

Teather for the working class	250
-------------------------------------	-----

INTERNATIONAL SUPPLEMENT

Friedrich Martin von Bodenstedt (22 April 1819 – 19 April 1892)	256
---	-----

V. I. Lenin:

Letter to the Congress / To Comrade Stalin	259
--	-----

Peter Beinart:

Imagine if Another Bernie Sanders Challenges Joe Biden	265
--	-----

ZALAI ANITA²⁴

Clara Campoamor (Madrid, 1888 – Lausanne, 1972)

Clara Campoamor neve egybeforrott Spanyolország jelenkori történelmének egyik meghatározó pillanatával, a női választójog bevezetésével 1931-ben. Hosszú és tevékeny élete, ügyvédi pályája során azonban nemcsak a nők jogaiért küzdött következetesen és fáradhatatlanul, hanem a mindennemű társadalmi igazságtalanságok enyhítéséért, a marginalizálódott csoportok érdekeiért is harcba szállt. A női választójog törvénybe iktatása a Második Köztársaság – egyben a spanyol történelem első – demokratikus alkotmányában kétségkívül Clara Campoamor szakmai pályájának és feminista elhivatottságának csúcspontját jelentette. Ennek jelentőségét a kiemelkedő spanyol konzervatív államférfi, Antonio Cánovas del Castillo 1872-ben elhangzott kijelentése tükrözi a legérzékletesebben, amely mintha már előre jelezte volna azokat a nagy horderejű változásokat, amelyek a nők jogainak kiszélesítésével kezdődtek el: „*Legyünk elégedettek, hogy annyi évszázadon át mi, férfiak irányítottuk a világot, néhány rövid életű, és melleleg gyakran szerencsétlen sor-sú királynétől eltekintve; törődjünk bele, hogy a választójog, melyet kizárólag mi gyakoroltunk (...) egyszer általánossá válik; legyünk elégedettek, hogy még mindig csakis mi hozzuk a törvényeket mindkét nem számára, és csaknem monopolizáltuk a tudományokat és a művészeteket (...). Ijesztő belegondolni, hogy egy nap majd a nők rendelkezésére állhat mindaz a számos eszköz, amely eddig nem, mindaz, ami a tudásból és az egyéni szabadságjogokból fakad.*”²⁵ Ezekre a változásokra azonban bő fél évszázaddal később került sor Spanyolországban.

²⁴ Zalai Anita, történész, docens, SZTE JGYPK Történeti Tanszék.

²⁵ Zalai Anita: A nőkérdés Spanyolországban a második köztársaság idején (1931–1939). In: *Világ-történet*. 2012. 3–4. sz. 243–256. 244. https://tti.abtk.hu/images/kiadvanyok/folyoiratok/vilagortenet/vt_2012_3-4/243-256_zalai.pdf (Utolsó letöltés dátuma: 2023.10.27.)

A fordulatban viszont elvülhetetlen szerepe volt a nők jogaiért kitartóan és elkötelezetten küzdő Clara Campoamornak.

Clara Campoamor Rodríguez 1888. február 12-én született Madridban, egy alsó középosztálybeli családban. Nagyanyja portás volt abban a házban, amelynek földszintjén laktak. A kislány eredeti születési neve Carmen Eulalia volt, a nővérét hívták Clarának, aki azonban meghalt agyhártyagyulladásban, amikor kishúga egyéves volt. A szülők ezt követően az elhalt gyermekük nevét a kisebbik lányuknak adták. Clara kétéves volt, amikor megszületett öccse,

Ignacio Eduardo. Édesapjuk, Manuel Campoamor liberális beállítottságú ember volt és egy madridi újság titkáráként dolgozott, emellett a Föderalista Köztársasági Párt aktív tagja volt. Amikor Clara 10 éves lett, újabb vesztés érte a családot. 43 éves édesapja váratlanul elhunyt tífuszban. Halála óriási csapást jelentett az édesanyának,

aki varrónőként próbálta eltartani gyermekeit. Clara ekkoriban egy francia apácák által működtetett bentlakásos iskolában tanult az Atocha pályaudvar közelében. Két évvel apja halálát követően azonban édesanyja kénytelen volt kivenni őt az iskolából, hogy munkába állva segíthessen a család fenntartásában. A 12 éves Clara először édesanyja mellett segédkezett, majd más varrodákban és egy belvárosi ruhaüzletben dolgozott eladónőként. 1909-ben, 21 évesen egy esti iskolában gyors- és gépirői végzettséget szerzett és sikeresen megpályázott egy állami tisztviselői állást, s néhány éven keresztül egy telefonközpontban dolgozott Zaragozában, majd San Sebastiánban. 1914-ben visszatért Madridba és ismét sikerrel pályázott meg egy Közoktatásügyi Minisztérium által meghirdetett gyors- és gépirás oktatói állást a felnőtteket képző iskolákban. Ezzel párhuzamosan a *La Tribuna* újság igazgatójának titkárnője lett, s ily módon kapcsolatba került az újságírással, más újságokkal is. Megismert számos értelmiségit, politikust és feminista aktivistát. Ő maga is írni kezdett, több cikket is publikált, melyekben már megmutatkozott irodalmi vénája és a nők jogaiért harcba szálló feminista elhivatottsága egyaránt. Még a francia apácák iskolájában sikerült olyan magas szinten elsajátítania a francia nyelvet, hogy irodalmi fordításokat is publikált. 1916-ban belépett a

híres madridi Ateneóba, amely a korszak legfőbb szellemi műhelye volt, politikusok és szónokok iskolája.²⁶

Írásaiból egy társadalmi problémákra érzékeny, nyitott, autodidakta nő képe rajzolódik ki, akit mindenekelőtt azok a névtelen, hétköznapi nők érdekeltek, akik a hagyományos női társadalmi szerepekkel szemben igyekeztek saját elképzeléseiket megvalósítani: diákok, munkásnők, feministák, művészek. Ugyanakkor írásaiban a társadalom peremére szorult legszegényebb rétegek helyzetét is elemző módon vizsgálta.

1922-ben leérettségizett, miután 6 év tananyagát 6 hónap alatt elsajátította, majd beiratkozott a jogi egyetemre. Mindössze két év alatt végezte el az egyetemet, így módon 1924-ben, 36 évesen jogi diplomát szerzett. 1925-ben kezdett praktizálni, saját ügyvédi irodát nyitott, ezzel Victoria Kent után Clara Campoamor lett Spanyolország második női ügyvédje. Társadalmi és szellemi „felemelkedése” ma is példa értékű lenne, de annál inkább kivételesen minősült a 20. század első évtizedeiben Spanyolországban.²⁷

Campoamor hamarosan elismert ügyvéd lett és szintügy elismert alakja a spanyol feminista mozgalomnak. Az 1920-as években ügyvédi és közéleti tevékenysége során kiállt az emberi jogok védelmében, a társadalmi igazságosság szükségyszerűsége mellett, síkra szállt a nemek közötti egyenlőség megvalósításáért. Miguel Primo de Rivera 1923-tól fennálló katonai diktatúrája idején kapcsolatba került az akkoriban szerveződő köztársasági pártokkal és női szervezetekkel, majd pedig a Manuel Azaña vezetésével megalakuló polgári baloldali Köztársasági Akció Párt Országos Tanácsának is tagja lett. Clara Campoamor ideálja a liberális, demokratikus republikanizmus volt, ebből kifolyólag a XIII. Alfonz király monarchiájához kapcsolódó bármiféle kinevezést vagy elismerést következetesen visszautasította. 1926-ban például visszautasította az Ateneo új, Primo által kinevezett Igazgatótanácsában való közreműködést. 1927-ben a Királyi Akadémia Jogi Tagozata neki ítélte oda éves díját, Clara Campoamor azonban nem vette át az ezzel járó XII. Alfonz Nagy Keresztje kitüntetést.²⁸ Ennek ellenére szakmai elismeréseinek száma egyre növekedett. Ő volt az első ügyvédnő, aki felszólalt a Legfelsőbb Bírósá-

²⁶ Ruiz Franco, Rosario: *Clara Campoamor. Una vida dedicada a la justicia social y a la defensa de los derechos de las mujeres* <https://e-revistas.uc3m.es/index.php/FEMERIS/issue/view/692> (Utolsó letöltés dátuma: 2023. 08.30)

²⁷ Valcárcel, Amelia: Clara Campoamor: Historia de una mesa. In: *Revista de las Cortes Generales*. Núm. 111, Segundo semestre (2021) 28. <https://revista.cortesgenerales.es/rcg/issue/view/112/RCG%20N.%20C2%BA%20111> (Utolsó letöltés dátuma: 2023.08.23.)

²⁸ Ruiz Franco, 2023.

gon és ő képviselte Spanyolországot a Népszövetségben. Ez utóbbihoz kiváló francia nyelvtudása is hozzájárult. 1930-ban pedig ő volt a védőügyvédje a monarchia ellen 1930 decemberében kirobbantott, majd kudarcot vallott jacai köztársasági katonai felkelés néhány résztvevőjének, köztük a saját öccsének, Ignaciónak.²⁹

A Második Köztársaság kikiáltása 1931. április 14-én új fejezetet nyitott az ügyvédnö politikai szerepvállalásában. Az 1931. június 28-i alkotmányozó gyűlési választás előtt kilépett a Köztársasági Akció Pártból és a választási kampányban már az Alejandro Lerroux által vezetett – szélesebb tömegbázissal rendelkező és centrista beállítottságú – Radikális Párt listáján indult. Miután bekerült a parlamentbe, képviselőként részt vett a köztársasági alkotmány tervezetének előkészítéséért felelős bizottság munkájában, melynek elnöke a tekintélyes büntetőjogász, Luis Jiménez de Asúa volt. Clara Campoamor azonban egyedüli nőként nem csupán résztvevője volt az előkészítési munkának, hanem eltökéltségének és kitartásának köszönhetően az 1931-es Alkotmány számos cikkelye az ő szellemiségét hordozza, mindenekelőtt a nők és a gyermekek jogaira vonatkozók, de a halálbüntetés eltörléséről szóló cikkely hasonlóképpen.

Minden kétséget kizáróan Clara Campoamor pályájának csúcspontját az alkotmányozó gyűlésben a női választójogért folytatott kitartó és sikeres küzdelme jelentette.

A köztársaság kikiáltásával valóban gyökeres változások kezdődtek a nők társadalmi, gazdasági helyzetét és jogait illetően: már nemcsak közhivatalt vállalhattak, számos jogot nyertek a házasság és a család vonatkozásában is, valamint az oktatás terén. A legfontosabb és hatalmas vitát kiváltó téma azonban a női választójog kérdése volt, amely a köztársaság alkotmánytervezetének vitája kapcsán került a figyelem középpontjába. A kérdés óriási feszültséget és heves vitákat generált a parlamentben, mivel e témában még a reformok mellett egyébként erősen elkötelezett polgári baloldali pártjai sem mutatkoztak egységesnek. Az álláspontok azonban nem a hagyományos politikai bal- és jobboldal tengelye mentén fogalmazódtak meg.

A női választójog legfőbb védelmezője Clara Campoamor volt, aki a nők emancipációjáért szállt síkra, melynek legelső és elengedhetetlen lépésének a női választójog azonnali bevezetését tekintette. Véleménye szerint a demokrácia és a patriarchális hatalom összeegyeztethetetlenek. Azzal érvelt, hogy

²⁹ Uo.

ha nem fogadják el a nemek politikai jogegyenlőségét, a köztársaság, mint demokratikus rendszer hiteltelenné válik, mivel a patriarchális rendet védelmezi. Campoamor számára az egyetemes polgárjog jelentette a demokrácia alapját.

Clara Campoamor álláspontjával azonban nemcsak a politikusok jelentős része nem értett egyet, de még saját pártja, a centrista Radikális Párt parlamenti csoportja sem. A parlamenti vita felszínre hozta a magukat demokratának valló politikusok közötti feszültségeket és nézetkülönbségeket. A női választójog bevezetését ellenzők táborában többféle érvelés létezett. Az állampolgárság és a polgárjog értelmezésével kapcsolatban ellentmondásos vélemények hangzottak el. Az ellenzők egyik nagy táborát a polgári baloldali pártjai (a radikális szocialisták, a Manuel Azaña vezette Köztársasági Akció) és a centrista radikálisok alkották, akik a női választójog gyakorlásának politikai következményeitől tartottak. Ennek háttérében erőteljes egyházellenesség állt, és az a szilárd meggyőződés, miszerint a nők „reakciós” módon gyakorolnák választójogukat. Mindannyian a köztársaság jövőjét féltették a női szavazóktól.³⁰

A női választójogról szóló parlamenti szavazást megelőzően heves vita bontakozott ki az alkotmányozó gyűlés két képviselőnője között, ugyanis a női választójog legharcosabb támogatója és vele szemben, egyik legfőbb ellenzője is nő volt. Clara Campoammorral szemben a radikális szocialista párt képviselője, Victoria Kent – az egyetlen nő pártjának képviselői között – azt az álláspontot képviselte, hogy korai lenne kiterjeszteni a választójogot, mivel a nők még nincsenek kellően felkészülve a választójog gyakorlására: „...néhány év szükséges ahhoz, hogy a nők megtapasztalják, mennyivel jobb a köztársaság, mint a monarchia.” Véleménye szerint a demokráciára és a köztársaság sorsára nézve veszélyes lenne azonnal megadni a választójogot a nőknek.³¹

Victoria Kent felszólalására válaszolva Clara Campoamor ismét határozottan kiállt a kérdés pozitív eldöntése mellett: „*Én, képviselő urak, elsősorban nem nőnek, hanem állampolgárnak érzem magam, és úgy vélem, súlyos politikai hiba lenne nem megadni ezt a jogot a nőknek, a nőknek, akik reménykednek és bíznak bennetek; a nőknek, akik – ahogy az a francia forradalom idején az új erővel történt –, vitathatatlanul az új erő lesznek, amely jogokra tesz szert és éppen ebben kell támogatni őket, hogy folytassák az útjukat. (...)*

³⁰ Avilés Farré, Juan: *La izquierda burguesa en la II República*. Espasa-Calpe, S. A., Madrid, 1985. 94.

³¹ *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República española (A spanyol Köztársaság Alkotmányozó Gyűlésének Parlamenti Naplója)* a továbbiakban: DSSC. 1931. október 1.

*Ne hagyjátok, hogy a nők, ha elmaradottak, azt gondolják, hogy a reményük a diktatúrában volt; ne hagyjátok, hogy a nők, ha haladók, azt gondolják, hogy az egyenlőség iránti reményük a kommunizmusban van. Képviselő urak, ne kövessétek el ezt a rendkívül súlyos következményekkel járó politikai hibát. Megmentitek a Köztársaságot, segítitek a Köztársaságot, ha magatokhoz vonzzátok és összekapcsolódtok azzal az erővel, amely szorongva várja megváltásának pillanatát.*³²

1931. október 1-jén, a női választójogról szóló döntő szavazás előtt Victoria Kent még tett egy utolsó erőfeszítést: módosító indítványt terjesztett be, amelyben azt javasolta, hogy a nők csak akkor vehessenek részt a parlamenti választáson, ha előtte már két egymást követő községtanácsai választás során érvényesítették választójogukat. Ezt az indítványt azonban elutasították.³³

A szocialisták álláspontját e témában nagymértékben befolyásolta az a körülmény, hogy a munkásnőket sokkal kevésbé tudta a befolyása alá vonni a katolikus egyház. Végül – az alkotmányozó gyűlés legnagyobb létszámú parlamenti csoportjaként – támogató szavazataikkal el is döntötték a kérdést. A női választójog kérdésében a szocialisták és a jobboldal egyformán szavazott. Ennek eredményeként az Alkotmányozó Gyűlés, második körben és elég szoros többséggel, 161 igen és 121 nem szavazattal a női választójog azonnali bevezetése mellett foglalt állást. Az 1931-es alkotmány 36. cikkelye értelmében „a 23 év feletti egyik és másik nemhez tartozó állampolgárok a törvény értelmében azonos választójoggal rendelkeznek.”³⁴ Ily módon Spanyolország ebben a tekintetben Európa egyik leghaladóbb országává lett.³⁵

Clara Campoamor a női választójog hatásosan érvelő és kitartó védelmezőjeként vonult be a történelembe. Ezt követően, még 1931 őszén létrehozta a Női Köztársasági Uniót, azzal a céllal, hogy felkészítse a nőket állampolgári kötelességeik gyakorlására és a Köztársaság támogatására.

A női választójogért folytatott küzdelme országosan ismertté tette Campoamort. Ünnepezték, számos interjú készítették vele a sajtó számára, ám óriási politikai árat fizetett ezért a sikerért. Az 1933-as választáson nem jutott be a parlamentbe, az 1936-os választáson pedig nem is indulhatott. Az ő szavait idézve, a „halálos bűne”, azaz a női választójog kivívása a politika másodvonalába számúzta. 1933-ban Alejandro Lerroux centrista kormánya jóté-

³² DSSC. 1931. október 1.

³³ Uo.

³⁴ *Constitución de la República Española 1931*

³⁵ A női választójogot először Ausztráliában vezették be 1902-ben, majd Finnországban 1906-ban és Norvégiában 1913-ban.

konysági és szociális segélyügyi főigazgatóvá nevezte ki. Erről a megbízatásáról azonban lemondott az 1934. októberi asztúriai forradalom véres leverését követően. 1935-ben pedig a Radikális Pártból is kilépett. Ezt követően már hiába próbált tevékeny részese és formálója maradni a köztársasági politika alakításának, erőfeszítései kudarcot vallottak. Szeretett volna belépni Manuel Azaña új pártjába, az Egyesült Baloldal (Izquierda Unida) elnevezésű formációba, de jelentkezését visszautasították. Hasonló kudarccal járt, amikor az 1936. februári választások előtt a Népfront elnevezésű baloldali választási koalíciót alkotó politikai szervezetek blokkjába jelentkezett.³⁶

1936 júliusában kitört a Második Köztársaság megdöntésére irányuló katonai lázadás, amely végül – sikertelensége okán – polgárháborúhoz vezetett. Clara Campoamor éppen Londonban tartózkodott, de ekkor még visszatért hazájába. 1936 szeptemberében viszont végérvényesen elhagyta Spanyolországot. Távozásának okáról így írt: *„Szeptember elején hagytam el Madridot. A kormány tehetetlensége miatt a fővárosban eluralkodó anarchia és a személyi biztonság teljes hiánya, beleértve a liberálisan gondolkodókat is – talán főképp az övékét – erre az óvintézkedésre készítették engem.”*³⁷ A menekülése előtt Madridban tapasztalt élményeiről 1939-ben Párizsban adott ki egy könyvet, melynek *A spanyol forradalom egy republikánus nő szemével* címet adta. Ebben így írt a háború első hónapjainak borzalmairól: *„A nap nap után főként Madridban és Barcelonában történt események vizsgálata, a Casa de Campón, a Casa de San Isidró, az Egyetemi Városban és végül a város utcáin naponta talált holttestek száma alapján a három hónap alatt meggyilkolt állampolgárok számát – csak a Köztársaság fővárosában – minimum napi száz halottra lehet kalkulálni, azaz, végösszegét tekintve túlmegy a tízezeren.”* Majd ehhez hozzátette: *„A leggyűlöletesebb ezekben az undorító gyilkosságokban az volt, ahogyan – szokásos módon – a nőkkel végeztek, akiket gyakran megverték és megbecstelenítettek, mielőtt elvették az életüket.”*³⁸

Alicante kikötőjén keresztül, viszontagságos körülmények között hagyta el Spanyolországot Olaszország irányába, idős édesanyja és kisgyermek unokahúga társaságában. Élete végéig tartó emigrációjának első állomása a svájci Lausanne volt, ahol barátnője, Antoinette Quinche ügyvédi irodájában dolgozott. Később hosszú évekig Argentínában élt és dolgozott. Ügyvédi munkája mellett írt, irodalmi fordításokat készített, előadásokat tartott. 1955-ben

³⁶ Valcárcel, 2021. 35.

³⁷ Uo. 36.

³⁸ Uo. 38.

visszatért Lausanne-ba, majd ott halt meg 1972. április 30-án. Hamvait utóbb a végakarata szerint Spanyolországban, San Sebastiánban helyezték végső nyugalomra, abban a baszkföldi városban, ahol fiatalon telefonközpontos kisasszonyként dolgozott, és amelyhez különleges kapcsolat fűzte. 1936 után többé nem térhetett vissza Spanyolországba, bár többször is kísérletet tett rá. A Franco-diktatúra hivatalos szervei azonban ezt megtagadták tőle a Második Köztársaság idején folytatott politikai tevékenységére és a szabadkőművességgel, főként egy madridi női szabadkőműves páhollyal fenntartott kapcsolatára hivatkozva.

Clara Campoamor egész életét az emberi jogok védelmének és a társadalmi igazságtalanságok elleni küzdelemnek szentelte. Alacsony származása és a korszak nehezítő körülményei ellenére kiváló szellemi képességeivel és kitartó munkájával kivételes életutat járt be.

SZÉKELY GÁBOR³⁹

Lozovszkij, Szolomon Abramovics (1878–1952)

A Lozovszkij nevet az illegalításban kapta, családi neve eredetileg Dridzo volt.

Jekatyerinovszlavban született, az akkori orosz birodalom ukrán kormányzóságában. Édesapja tanító volt, a Talmudot olvasta és héber verseket is írt. Lozovszkij először jiddisül, majd az ukrán nyelv mellett oroszul tanult. (Édesanyja írástudatlan volt.) Iskolai tanulmányait a katonai szolgálat szakította meg. Itt került kapcsolatba szociáldemokratákkal és lépett be az

³⁹ Székely Gábor, történész, professor emeritus, ELTE BTK Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék